

การจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน ชุมชนกุ๊กกาสิงห์ ตำบลกุ๊กกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

วชิราภรณ์ วรรณโชติ¹ กนกพร รัตนสุธีระกุล²
สายไหม ไชยศิริ³ และพรศิริ ชีวาพัฒนานนวงศ์⁴

บทคัดย่อ

การจัดพิธีสงฆ์ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนถึงความสำคัญของพิธีกรรมซึ่งต่างไปจากประเพณีสงกรานต์ การจัดงานพิธีสงฆ์จึงต้องยึดตามหลักโบราณกาลและให้คนในชุมชนกุ๊กกาสิงห์เป็นผู้จัดการประเพณี ขั้นตอนการจัดพิธีกรรมต้องมีแบบแผนเพื่อให้มีความถูกต้อง ชัดเจน สำหรับการจัดงานในปีต่อไป ดังนั้น ก่อนวันจัดงาน ชุมชนจึงได้มีการประชุมกรรมการซึ่งเป็นบุคคลในชุมชนกุ๊กกาสิงห์เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดงาน การประชาสัมพันธ์พิธีสงฆ์เพื่อเชิญชวนให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมพิธีกรรม ส่วนกิจกรรมในวันงาน ช่วงเช้ามีพิธีเลี้ยงบวงสรวง เพื่อเป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำโบราณสถาน จากนั้น จึงเริ่มพิธีสงฆ์ โดยเรียงลำดับพิธีกรรม เริ่มจากการไหว้พระขอศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ผู้นำพิธีกรรมนำคำกล่าวสักการะและขอขมาโบราณสถาน จากนั้นชาวบ้านนำน้ำอบน้ำหอมที่เตรียมไว้มาสรงน้ำพระสงฆ์ เมื่อแล้วเสร็จ พระสงฆ์จึงนำชาวบ้านมาสรงน้ำตามส่วนต่างๆ ของโบราณสถาน ในระหว่างการจัดพิธีสงฆ์ต้องกำหนดกติกาให้ผู้เข้าร่วมงานได้ถือปฏิบัติ ได้แก่ การไม่ทิ้งขยะบริเวณโบราณสถาน การไม่ปฏิบัติตัวที่แสดงถึงการลบหลู่สถานที่ ทั้งนี้ แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีควรมุ่งการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนกุ๊กกาสิงห์ ซึ่งทำได้โดยการจัดกิจกรรมทางการศึกษาให้เด็กและเยาวชนค้นคว้าหาข้อมูลและเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่น การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในวันงานพิธีสงฆ์ผ่านกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของเด็ก เช่น กิจกรรมการประกวดแข่งขันที่เกี่ยวข้องกับพิธีสงฆ์ เป็นต้น

คำสำคัญ : พิธีสงฆ์ กุ๊กกาสิงห์ ประเพณีท้องถิ่น

สาขาวิชา พัฒนาชุมชน

วชิราภรณ์ วรรณโชติ

ผู้เขียนหลัก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อีเมล : washira.w@gmail.com

¹ อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² คณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

⁴ อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Songku Ceremony by Kukasing Community, Kukasing Sub-district, Kasetwisai District, Roi Et Province

Washiraporn Wannachot¹ Kanokporn Rattanasuteerakul²
Saimai Chaisirin³ and Pornsiri Cheevapattananuwong⁴

Field : Community development

Abstract

The Songku ceremony must start with creating understanding among community members on the importance of the ceremony which is different from the Songkran festival. The Songku ceremony must follow traditional practice and has to organize by people in Kukasing community. The process of ceremony must follow a correct and clear pattern, which will be used for organizing the ceremony in the next year. In order to persuade local people to join the ceremony, before a ceremony day there must have a meeting of the committee, who are natives of Kukasing, to prepare public relations work. In the morning of the ceremony day there will have a spirit worship to show respect to the holy object of ancient remains. The event will follow by the Songku ceremony, which will begin with religious ceremony such as the monks pray for holy thing. A leader of the ceremony will lead participants to worship and ask for forgiveness to ancient remains. After that villagers will pour scented water onto the monks' hands and then monks will take villagers to watering various parts of ancient remains. During the ceremony, there will be no garbage dispose around ancient remains, the expression of disrespect to the place. Traditional conservation should aim at building understanding among kids and youths in the Kukasing community via educational activities on local tradition, encourage kids and youths to participate the ceremony via activities that they are interested in such as competition related to the Songku ceremony.

Keywords : The Songku ceremony, Kukasing, Local ceremony

Washiraporn Wannachot
Corresponding Author
Faculty of Humanities
and Social Sciences
Mahasarakham University
Email: washira.w@gmail.com

¹ Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

² Dean, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

³ Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

⁴ Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

บทนำ

วัฒนธรรมประเพณีเป็นวิถีสะท้อนแบบแผนการรวมตัว การยึดถือปฏิบัติของคนในสังคม รวมถึงเป็นประตูแห่งรากเหง้า ที่สะท้อนวิถีชีวิตของสังคมในอดีตที่แปรเปลี่ยนมาเป็นปัจจุบัน รูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างบ่งบอกถึงการยึดถือ บูชา หรือความเชื่อต่อคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ร้อยเรียงยึดเหนี่ยวคนในสังคมอย่างมีแบบแผน เช่น การนับถือผี โบราณสถาน ศาสนา เป็นต้น เถกเช่นวัฒนธรรมประเพณีของชาวอีสานที่มีแบบแผนทางพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน และเป็นวิถีการดำรงอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่มีลักษณะเอื้อเพื่อเกื้อกูลและรวมกลุ่มอย่างแน่นแฟ้นภายใต้วิถีทางจิตวิญญาณร่วมกัน ประเพณี “สงกรานต์” ชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด คือตัวอย่างวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ด้วยความเชื่อว่าเป็นพื้นที่โบราณสถานมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาและคุ้มครองคนในชุมชนอยู่ หากชุมชนยึดถือปฏิบัติ บูชาตามวิถีประเพณีสงกรานต์ซึ่งเป็นประเพณีการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่นั้น จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คนในชุมชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและอยู่ดีมีสุข ดังนั้นประเพณีสงกรานต์จึงเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่ชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ยึดถือและปฏิบัติสืบมา ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่ชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ในรายวิชาศึกษาดูงานภายใต้เรื่อง “การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านกู่กาสิงห์” เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2557 พบข้อมูลสำคัญของประเพณีสงกรานต์ที่เปลี่ยนแปลงไป จากการสัมภาษณ์ ดร. อำคา แสงงาม ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลกู่กาสิงห์ และประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลกู่กาสิงห์ พบว่า ประเพณี “การสงกรานต์” นั้นเป็นประเพณีรากเหง้าของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ซึ่งเดิมชุมชนบ้านกู่กาสิงห์มีพิธีกรรมเฉพาะการสงกรานต์นั้น ต่อมาในพ.ศ. 2539 ประเพณีสงกรานต์ได้เข้ามาเป็นประเพณีใหม่ในชุมชน และกำหนดวันจัดงานประเพณีสงกรานต์ซึ่งจะจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 5 ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับประเพณีสงกรานต์ ทั้งภายหลังจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนเรื่องงบประมาณการจัดงานประเพณีในชุมชน จึงได้จัดประเพณีสงกรานต์ร่วมกับประเพณีสงกรานต์ และเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนบางส่วนจึงเกิดความเข้าใจว่าประเพณีสงกรานต์และประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีเดียวกัน ดังนั้น ดร. อำคา แสงงาม และกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ทั้ง 5 หมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย บ้านกู่กาสิงห์ หมู่ที่ 1 บ้านหนองเมืองแสน หมู่ที่ 2 บ้านกู่ก้อย หมู่ที่ 3 บ้านหนองสิม หมู่ที่ 9 บ้านหนองอีดำ หมู่ที่ 4 จึงต้องการฟื้นฟูประเพณีสงกรานต์และสร้างความแข็งแกร่งทางวัฒนธรรมให้กลับมา “มีชีวิต” โดยการสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของประเพณี “สงกรานต์” ให้เป็น

ประเพณีที่จัดขึ้นโดยชุมชน ตามวิถีที่ควรมี ควรเป็น เพื่ออนุรักษ์สืบไว้ให้ลูกหลาน และคนในชุมชนเองก็ต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการประเพณีและอนุรักษ์สืบทอดประเพณีให้คงอยู่ ซึ่งในช่วง 6-7 ปีที่ผ่านมา ชุมชนได้มีการจัดประเพณีด้วยตนเองแล้วพบว่า สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจที่สามารถนำเอาพิธีสงกรานต์กลับมาจัดโดยคนในชุมชนเป็นผู้จัดงานประเพณี

วัตถุประสงค์ของโครงการ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน โดยหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ดำเนินโครงการเมื่อเดือนกรกฎาคม 2557 – เดือนธันวาคม 2557 เนื่องจากทางหลักสูตรฯ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญจากความต้องการของกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ด้านการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี กระบวนการฟื้นฟูพิธีสงกรานต์ของชุมชนกู่กาสิงห์ จึงกำหนดให้มีการจัดโครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงกรานต์โดยชุมชนขึ้น โครงการฯ ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนกู่กาสิงห์
 2. ศึกษาความเป็นมาและเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงประเพณีการสงกรานต์
 3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงกรานต์โดยชุมชน
- ทั้งนี้ เพื่อให้โครงการฯ สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนในการเป็นผู้จัดการประเพณีโดยแท้จริง และให้นิสิตมีประสบการณ์แสวงหาความรู้แห่งรากเหง้าทางวัฒนธรรมประเพณี ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาชุมชนผ่านการบูรณาการการเรียนการสอนในพื้นที่ดังกล่าว โดยการบูรณาการเรียนการสอนกับนิสิตสาขาการพัฒนาชุมชน 4 รายวิชา ได้แก่ รายวิชาประเพณีและศาสนาไทย วิชาการศึกษาชุมชน วิชาพื้นฐานเศรษฐกิจไทย และวิชาฝึกงานพัฒนาชุมชน โดยมีนิสิตเข้าร่วมโครงการฯ ทั้งสิ้น 205 คน เข้าร่วมศึกษาชุมชน สังเกต สัมภาษณ์ และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและปัญหาเกี่ยวกับประเพณีการสงกรานต์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบพิธีสงกรานต์โดยเน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก

ก่อนดำเนินงานพัฒนา ต้องเรียนรู้ 3 ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีของชุมชนกู่กาสิงห์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสมัยขอม ประกอบด้วย กู่กาสิงห์ กู่โพนวิ

และกุโพนระฆัง พิธีสงฆ์เกิดจากความเชื่อว่าโบราณสถานแต่ละแห่งนั้น มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องคุ้มครองโบราณสถานและชุมชน กู่กาสิงห์ ชาวบ้านจึงศรัทธาเคารพบูชาในโบราณสถานและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การจัดพิธีสงฆ์จึงเป็นการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาโบราณสถาน กู่กาสิงห์ โดยมีความเชื่อว่า หากปฏิบัติตามพิธีกรรมแล้วจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คนในชุมชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและอยู่ดีมีสุข ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนและการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนประกอบกับการทำงานพัฒนาพันธของนิสิตสาขาการพัฒนาชุมชน เพื่อทำความเข้าใจบริบทชุมชน กู่กาสิงห์และศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีสงฆ์ พบว่าชุมชน กู่กาสิงห์มีศักยภาพที่โดดเด่น คือ ศักยภาพด้านสังคมของชุมชนที่มีโครงสร้างความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น เนื่องจากสมาชิกในชุมชนแต่ละตระกูลของชุมชนกู่กาสิงห์จะแต่งงานกัน เพราะคนในชุมชนโดยทั่วไปไม่นิยมไปตั้งหลักฐานที่อื่น อีกทั้งพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ยังมีพื้นที่ในการทำไรนามาก จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องย้ายถิ่นฐาน ดังนั้นชุมชนกู่กาสิงห์จึงเป็นชุมชนที่ไม่ค่อยมีปัญหาขัดแย้งรุนแรง เพราะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันและสามารถทำความเข้าใจกันได้ เมื่อมีกิจกรรมงานบุญหรืองานเพื่อส่วนรวมของคนในชุมชนก็สามารถช่วยงานกันจนสำเร็จด้วยดี

ช่วงที่ 1 การจัดงานประเพณีสงฆ์ก่อนปีพ.ศ. 2539 (คนในชุมชนเป็นผู้จัดประเพณีสงฆ์)

ประเพณีสงฆ์เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม้ว่าคนในชุมชนไม่สามารถระบุปีที่จัดพิธีได้แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นพร้อมกับการก่อตั้งหมู่บ้านกู่กาสิงห์ประมาณปีพ.ศ. 2446 ซึ่งการจัดงานจะจัดในวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกๆ ปี พิธีสงฆ์เกิดจากความเชื่อเรื่องผีสิง เทวดา จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาและเคารพบูชาในโบราณสถานกู่กาสิงห์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การจัดพิธีกรรมในอดีตนั้น ก่อนถึงวันงานคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนจะบอกลูกหลานให้เตรียมน้ำอบ น้ำหอม เพื่อไปร่วมพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ มีการบอกบุญล่วงหน้าไปยังคนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น คนในตำบลดอกไม้ บ้านโคก บ้านไร่ เมืองศรีภูมิ หรืออำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน โดยการเขียนแจ้งวันจัดงานบนกระดาษและมัดวันใส่ในกระบอกไม้ไผ่ส่งโดยการเดินหรือขี่เกวียนไปยังหมู่บ้านต่างๆ เนื่องจากชุมชนใกล้เคียงกับชุมชนกู่กาสิงห์ต่างมีความเชื่อและศรัทธาในพิธีสงฆ์เช่นเดียวกัน พิธีกรรมในวันงานประเพณีสงฆ์จะมีการก่อกองทรายปั้นเป็นรูปจระเข้ รูปเต่า เป็นสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ และอายุยืนยาว มีการนำเอาฝ้าย (ด้ายสีขาว) ไปพันรอบๆ โบราณสถานกู่กาสิงห์ มีผู้นำพิธีกรรมกล่าวสักการะและขอขมาโบราณ

สถาน หลังจากนั้นผู้คนจะเอาน้ำอบน้ำหอมที่เตรียมไว้ไปสรงกุซึ่งมีทั้งหมด 3 โบราณสถาน ได้แก่ กู่กาสิงห์ กุโพนวิจ และกุโพนระฆัง โดยคนในชุมชนมีความเชื่อว่าเป็นการสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาโบราณสถาน และเป็นการบูชาพระภูมิของหมู่บ้าน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล คนในชุมชนมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและอยู่ดีมีสุข การจัดงานประเพณีสงฆ์จากอดีตถึงปีพ.ศ. 2539 จะจัดแบบดั้งเดิมเหมือนดังที่บรรพบุรุษในชุมชนเคยยึดถือปฏิบัติ คนที่เข้าร่วมงานต่างมีความรู้สึกร่วมว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณี เพราะได้เข้ามาสืบบทบาทในการปฏิบัติยึดถือตามบรรพบุรุษ มีการเป่าแคน เป่าโหวด ดิดพิณ สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินเพื่อให้บรรยากาศของงานประเพณีมีความครึกครื้นในขณะที่ผู้คนเดินสรงน้ำที่กุ

ช่วงที่ 2 การจัดงานประเพณีสงฆ์ช่วงปีพ.ศ. 2540-2550 (รัฐมีบทบาทในการจัดงานประเพณีสงฆ์)

ในช่วงปีพ.ศ. 2540 ถือเป็นช่วงที่แสดงถึงข้อจำกัดของชุมชนในการจัดงานประเพณีที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีสงฆ์ในช่วงที่ผ่านมา เนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวดที่ 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 81 มีใจความว่า รัฐต้องส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ หน่วยงานของรัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น เป็นผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโอกาสเข้าร่วมในการสนับสนุนการจัดประเพณีท้องถิ่นของชุมชน ทั้งในช่วงเวลาดังกล่าว ประเพณีสงกรานต์เริ่มเข้ามาในชุมชนกู่กาสิงห์ ซึ่งช่วงเวลางานจัดงานสงกรานต์นั้นจะใกล้เคียงกับประเพณีสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจัดงานประเพณีสงกรานต์ร่วมกับประเพณีสงฆ์ในวันเดียวกัน คือวันที่ 13 เมษายน โดยให้การสนับสนุนทั้งด้านการจัดกิจกรรมและงบประมาณในการจัดงาน กิจกรรมที่ทำในวันงานพิธีสงฆ์มีความบันเทิงจากการร่วมจัดงานกับประเพณีสงกรานต์มากกว่างานเน้นพิธีกรรม เช่น มีการประดับตกแต่งรถที่ใช้แห่ขบวนต่างๆ ด้วยผ้าสีสดใสและดอกไม้สด มีกิจกรรมแห่งสงกรานต์รอบหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมการประกวดนางสงกรานต์ ซึ่งระยะเวลาในการจัดงานสงกรานต์จะใช้เวลาค่อนข้างมากเนื่องด้วยมีกิจกรรมที่หลากหลาย เมื่อถึงเวลาประมาณ 16.00 น. ประเพณีสงกรานต์ที่สร้างความสนุกสนานได้เสร็จสิ้นลง จึงเริ่มเข้าสู่พิธีกรรมของงานประเพณีสงฆ์ แต่ผู้คนที่มาร่วมงานก็ต่างอดใจรอเหนื่อยล้า จึงต่างทยอยเดินทางกลับบ้าน ทำให้บรรยากาศภายในงานประเพณีสงฆ์ มีผู้คนเข้าร่วมงานบางตา และคงมีแต่เพียงกลุ่มผู้สูงอายุร่วมงานเป็นส่วนใหญ่

ช่วงที่ 3 การจัดประเพณีสงกรานต์ช่วงปีพ.ศ. 2550 — 2557 (ฟื้นฟูการจัดพิธีสงกรานต์โดยชุมชน)

พ.ศ. 2550 ดร. อำคา แสงงาม ประธานสภาวัฒนธรรม ตำบลกู่กาสิงห์ และประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลกู่กาสิงห์ ร่วมกับผู้นำหมู่บ้านและคนในชุมชน ได้เริ่มมองเห็นถึงผลกระทบหลังจากนำประเพณีสงกรานต์มาจัดร่วมกันกับประเพณีสงกรานต์ โดยมองว่ารูปแบบการจัดงานสงกรานต์ในช่วงที่ 2 (ปีพ.ศ. 2540-2550) นั้น ได้ผิดแปลกไปจากวันที่บรรพบุรุษในชุมชนเคยจัดมา เช่น เปลี่ยนวันจัดงานจากเดิม คือ วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 มาเป็นวันที่ 13 เมษายนของทุกปีนั้น อาจทำให้ลูกหลานและคนในชุมชนรุ่นหลังทอดทิ้งประเพณีสงกรานต์ไปเพื่อเป็นการรื้อฟื้นประเพณีอันดีงามของชาวบ้านให้กลับคืนมา จึงได้ร่วมกันของานประเพณีสงกรานต์จากเทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ มาให้คนในชุมชนเป็นคนบริหารจัดการ จึงเริ่มแยกประเพณีสงกรานต์ออกจากความดูแลของเทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2550 เป็นต้นมา โดยจัดงานขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เหมือนเช่นในอดีต เพื่อจะได้สืบทอดประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้เป็นการจัดงานที่เน้นรักษาพิธีกรรมดั้งเดิมดังเช่นในอดีต ทั้งนี้ ในช่วง 2-3 ปีแรกที่แยกการจัดประเพณีสงกรานต์และประเพณีสงกรานต์ออกจากกัน สมาชิกในชุมชนเองยังเกิดความสับสนในทั้งสองประเพณีว่ามีวัตถุประสงค์และความเป็นมาในการจัดงานอย่างไร ความสำคัญของทั้งสองประเพณีแตกต่างกันอย่างไร โดยที่ผู้คนซึ่งมาร่วมงานประเพณีสงกรานต์ส่วนใหญ่มาเพราะมีความเชื่อและศรัทธาในประเพณีอันเก่าแก่ของชุมชน และเห็นคุณค่าของประเพณีสงกรานต์ นอกจากนี้ ประเพณีสงกรานต์ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดงานที่ชัดเจน เนื่องจากการจัดงานประเพณีในบางครั้ง แม้ว่าตามประเพณีจะถือกำหนดจัดในช่วงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ทั้งนี้ สมาชิกชุมชนส่วนหนึ่งยังเห็นว่า หากวันใดที่วันเพ็ญเดือน 5 ในปีนั้น ตรงกับช่วงเวลาก่อนวันจัดงานสงกรานต์ คนในชุมชนจะมาร่วมงานจำนวนมากกว่าปีที่วันจัดพิธีสงกรานต์ตรงกับหลังวันสงกรานต์ เนื่องจากความคล้ายคลึงกันของประเพณี ทำให้สมาชิกชุมชนบางส่วนยังคงสับสนและเข้าใจว่าตนเองมาร่วมงานแล้ว อีกทั้งในวันสงกรานต์เป็นช่วงวันหยุด ทำให้ลูกหลานคนในชุมชนที่อยู่จังหวัดอื่นๆ สามารถมาร่วมงานได้ จึงยังมีสมาชิกในชุมชนบางกลุ่ม (ส่วนน้อย) ยังเห็นควรจัดร่วมกับงานสงกรานต์ ทั้งนี้ การที่จะฟื้นฟูประเพณีเก่าแก่ที่ถูกประเพณีสงกรานต์เข้ามาแทนที่ถึงสิบกว่าปีให้กลับคืนมานั้น ต้องอาศัยระยะเวลาและการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำให้คนในชุมชนตระหนักเห็นในคุณค่าและความหมายของประเพณีสงกรานต์ที่ถูกต้องตรงกัน และมีการจัดการประเพณีที่ดี จึงจะทำให้ชุมชนจัดการประเพณีได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ควบคู่กับชุมชนกู่กาสิงห์ต่อไป (นนทชัย นามศิริ, 2557; น. 38) ใน

การนี้โครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงกรานต์โดยชุมชน ชุมชนกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ภายใต้โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนจึงมุ่งบริการวิชาการในการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาแบบการจัดประเพณีสงกรานต์ร่วมกัน ด้วยความคาดหวังของชุมชนที่ต้องการจัดการประเพณีสงกรานต์ด้วยตนเอง อันเป็นความภาคภูมิใจแก่สมาชิกชุมชน

แนวคิดที่ทางโครงการฯ นำมาใช้สู่การพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงกรานต์

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน ดำเนินงานตามโครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงกรานต์โดยชุมชน ชุมชนกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการบูรณาการศาสตร์ในงานพัฒนาชุมชน เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning Process) ระหว่างอาจารย์ นิสิต และชุมชนกู่กาสิงห์ การบูรณาการงานบริการวิชาการผ่านเทคนิคปฏิบัติการพัฒนาชุมชน เริ่มตั้งแต่เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน การประสานติดต่อกับผู้นำชุมชนในการทำความเข้าใจร่วมกันกับคนในชุมชนกับโครงการฯ ที่จะดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนปรับความคาดหวังที่เหมาะสมในการดำเนินงานร่วมกัน รวมถึงอาจารย์และนิสิต เมื่อเข้าไปปฏิบัติงานบริการวิชาการในชุมชน ต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจและยอมรับในการร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับทางมหาวิทยาลัย (ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม, 2547; น. 52) การเรียนรู้บริบทชุมชนร่วมกับสมาชิกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข ศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้คณะผู้จัดทำโครงการฯ และนิสิตเข้าใจพื้นที่ อันนำมาสู่ความเชื่อมโยงในการศึกษาชุมชน และความเข้าใจในรากเหง้าวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีสงกรานต์ ทั้งยังใช้กระบวนการ PDCA เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน ได้แก่

ขั้นแรก P : Plan คือ วางแผนก่อนการปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดความพร้อมและเป็นแนวทางปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เมื่อปฏิบัติงานจริง

ขั้นที่สอง D : DO คือ การปฏิบัติตามแผนงาน

ขั้นที่สาม C : Check คือ ตรวจสอบผลการดำเนินงานรวมทั้งประเมินผลและนำผลประเมินมาวิเคราะห์

และขั้นสุดท้าย A : Action คือ การปรับปรุงดำเนินการให้เหมาะสมโดยการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนมาปรับปรุงแก้ไขในการทำกิจกรรม

ครั้งต่อไป เพื่อให้การจัดกิจกรรมบรรลุเป้าหมายและดำเนินงานตามโครงการ อย่างราบรื่น ให้การดำเนินงานตามโครงการ สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนกู่กาสิงห์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในประเพณีการสงฆ์อันเป็นประเพณีท้องถิ่นของชุมชน

นอกจากนี้ การใช้กระบวนการดังกล่าวต้องประสานการทำงานร่วมกับแนวคิดงานพัฒนาชุมชนที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินโครงการ ตั้งแต่ขั้นตอนวางแผนโครงการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อชุมชนตระหนักในความสำคัญของชุมชนตนเอง และเข้าไปร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อให้ทิศทางของงานพัฒนาชุมชนเป็นไปตามคาดหวัง ซึ่งมีนักวิชาการ องค์การภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553; น. 350) ทั้งนี้ หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นและบทบาทในการพัฒนาทุกขั้นตอนการทำงาน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การสรุปบทเรียนรู้ในงานพัฒนาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไข โดยแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนนั้น ต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถดำเนินงานหลากหลายวิธี เช่น การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับสมาชิกชุมชน การร่วมมือกันปฏิบัติงาน พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของผู้นำและผู้แทนชุมชนเพื่อเป็นผู้ริเริ่มในการทำกิจกรรมชุมชน (สนธยา พลศรี, 2550; น. 164-165) ซึ่งในการดำเนินงานโครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนโครงการ ได้นำกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้แทนกลุ่มชาวบ้าน ครูและนักเรียนมาร่วมในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้สถานการณ์พิธีสงฆ์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนและหาแนวทางการพัฒนาประเพณี

วิธีที่ทางโครงการฯ ใช้

การดำเนินงานตามโครงการฯ เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม วิธีการอย่างหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินงานเพื่อพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์ คือ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมเพื่อร่วมทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน การแลกเปลี่ยน ชักถาม ตรวจสอบข้อมูล (นงนภัส คู่ขวัญ เที่ยงกมล, 2551; น. 213-214) ระหว่างอาจารย์ นิสิต และชุมชนกู่กาสิงห์ ในการบูรณาการรายวิชาที่เกี่ยวข้องและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ นิสิตมีประสบการณ์ในพื้นที่ภาคสนามทั้งการค้นหาค้นคว้าข้อมูล สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนเพื่อค้นคว้าข้อมูลเรื่องพิธีสงฆ์ และตระหนักถึงการดำเนินงานของงานพัฒนาชุมชนที่ต้องเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมกับคนในชุมชน

อันนำมาซึ่งคำตอบแห่งงานพัฒนาโดยแท้จริง โดยดำเนินงานใน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่

1. **ขั้นแรก** คือ ขั้นเตรียมการ เพื่อจัดประชุมวางแผนการดำเนินงานและพัฒนาเครื่องมือการทำงานร่วมกับ นิสิตการจัดเวทีประชาสัมพันธ์โครงการฯ และวางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนกู่กาสิงห์ โดยการลงพื้นที่ภาคสนามแรกเริ่มนั้น ในวันที่ 13 สิงหาคม 2557 คณะทำงานโดยอาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการฯ ได้แก่ อาจารย์สายไหม ไชยศิริพันธ์ อาจารย์ ดร. กนกพร รัตนสุธีระกุล อาจารย์พรศิริ ชีวพัฒนานุวงศ์ อาจารย์ยวีร์ราภรณ์ วรณโชติ และ นิสิตสาขาการพัฒนาชุมชน ได้จัดเวทีประชาสัมพันธ์โครงการฯ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่คนในชุมชนกู่กาสิงห์ในการจัดโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน การชี้แจงกระบวนการทำงานของโครงการฯ ซึ่งมีการบูรณาการเรียนการสอนกับ นิสิตสาขาการพัฒนาชุมชน 4 รายวิชา ได้แก่ รายวิชาประเพณีและศาสนาไทย การศึกษาชุมชน พื้นฐานเศรษฐกิจไทย และวิชาฝึกงานพัฒนาชุมชน รวม นิสิตทุกรายวิชา มีทั้งสิ้น 205 คน โดย นิสิตแต่ละรายวิชาจะลงพื้นที่ภาคสนามในชุมชนกู่กาสิงห์เพื่อศึกษาและเก็บข้อมูลชุมชน ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจในบริบทชุมชนก่อนเชื่อมโยงข้อมูลในการทำทำความเข้าใจพิธีสงฆ์ รวมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและปัญหาเกี่ยวกับประเพณีการสงฆ์ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ ล้วนเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นในชุมชนกู่กาสิงห์ ได้แก่ ชาวบ้านชุมชนกู่กาสิงห์ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านและตัวแทนผู้ใหญ่บ้านของชุมชนกู่กาสิงห์ทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกู่กาสิงห์ หมู่ที่ 1 บ้านหนองเมืองแสน หมู่ที่ 2 บ้านกู่น้อย หมู่ที่ 3 บ้านหนองสิม หมู่ที่ 9 บ้านหนองอีตา หมู่ที่ 4 ผู้นำชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ผู้นำชุมชนทางด้านพิธีกรรม ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน ผู้นำชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณี ตัวแทนจากเทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ ผู้อำนวยการและอาจารย์โรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์ อาจารย์และนักเรียนจากโรงเรียนกู่กาสิงห์ประชาสรรค์ และอาจารย์ นิสิตสาขาการพัฒนาชุมชน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม รวมผู้เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ 32 คน ทั้งนี้ การประชุมดังกล่าวได้ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดโครงการฯ กระบวนการทำงาน บทบาทการทำงานของคณะทำงาน รวมทั้งชี้แจงทำความเข้าใจการบูรณาการรายวิชาต่างๆ ของหลักสูตรที่จะนำ นิสิตลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชนกู่กาสิงห์ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาเกี่ยวกับประเพณีสงฆ์ที่เลือนหายไป และพบว่าผู้เข้าร่วมประชุมหากเป็นในวัยผู้ใหญ่จะมีความเข้าใจความสำคัญของพิธีสงฆ์ แต่หากเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนจะยังไม่ทราบความสำคัญของประเพณีดังกล่าว ทั้งนี้ ชุมชนยังต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการประเพณีและอนุรักษ์

สืบทอดประเพณีให้คงอยู่ ซึ่งในช่วง 6-7 ปีที่ผ่านมา ชุมชนได้มีการจัดประเพณีด้วยตนเองแล้วพบว่า สมาชิกในชุมชนมีความภาคภูมิใจที่สามารถนำเอาประเพณีท้องถิ่นของตนกลับคืนมาได้ และกลุ่มผู้นำชุมชนมีความพยายามที่จะให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง รักและหวงแหนในการฟื้นฟูประเพณี

2. ขั้นตอนการดำเนินงาน คือ การดำเนินโครงการฯ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด คณะทำงานดำเนินกิจกรรมการศึกษา ศักยภาพและข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนกู่กาสิงห์ และศึกษาความเป็นมาและเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงประเพณีการสงฆ์ โดยบูรณาการการเรียนการสอน ร่วมกับนิสิตในรายวิชาพื้นฐานเศรษฐกิจไทย จัดโครงการพื้นฐานเศรษฐกิจไทยในหมู่บ้านอีสาน เพื่อให้ นิสิตศึกษา ศักยภาพและข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนกู่กาสิงห์ รวมทั้งศึกษารูปแบบการจัดการเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งในพื้นที่ชุมชนกู่กาสิงห์ มีการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยคนในชุมชน ด้วยการใช้ทรัพยากรในชุมชน ทำให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งแบ่งฐานการท่องเที่ยวเป็น 6 ฐาน อันได้แก่ ฐานโบราณสถาน ฐานศูนย์ผ้าไหม ฐานตัดลายกระดาษพื้นบ้าน ฐานสวนเกษตรผสมผสาน ฐานวรรณกรรม และพิพิธภัณฑ์มรดกภูมิปัญญา ดังนั้น นิสิตจึงได้เรียนรู้การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเฉพาะเรื่องโบราณสถาน การสำรวจข้อมูลดังกล่าวทำให้นิสิตสามารถเชื่อมโยงข้อมูลประเพณีการสงฆ์ผ่านเรื่องราวการจัดการเศรษฐกิจของชุมชน และพบว่าสิ่งที่ชุมชนนำโบราณสถานมาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว นอกจากคนในชุมชนจะมีรายได้เสริมแล้ว ยังเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ เผยแพร่ความสำคัญของโบราณสถานให้บุคคลภายนอกได้รับทราบ รวมทั้งการดำเนินโครงการฯ ยังมีการบูรณาการในรายวิชาฝึกงานพัฒนาชุมชน โดย นายณนทชัย นามศิริ นิสิตสาขาการพัฒนาชุมชนได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลพัฒนานิพนธ์เรื่องการให้คุณค่าและความหมายของชุมชนที่มีต่อประเพณีท้องถิ่น กรณีศึกษา : ประเพณีสงฆ์กู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้การจัดทำโครงการฯ นี้ มีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงประเพณีสงฆ์ เพื่อนำมาประกอบการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์ต่อไป นอกจากนี้ ในรายวิชาการศึกษาชุมชนได้จัดโครงการส่งเสริมทักษะการศึกษาชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งในเครือข่ายนักศึกษาพัฒนาชุมชนและชุมชนท้องถิ่น เป็นหนึ่งในการบูรณาการรายวิชาการศึกษาชุมชนกับโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน โครงการฯ ดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อให้ นิสิตมีประสบการณ์การลงพื้นที่ภาคสนามในการศึกษาชุมชนและใช้

ความรู้ ทักษะในรายวิชา เรียนรู้ และแสวงหาคำตอบจากพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจบ้านกู่กาสิงห์ การศึกษาชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ สะท้อนชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ เรื่องสังคม การศึกษาด้านอนามัยและสาธารณสุข ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาธารณูปโภค การติดต่อกับโลกภายนอก และการเมืองการปกครอง โดยเก็บข้อมูลจากผู้รู้ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ นำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และแสวงหาแนวทางการพัฒนาชุมชน เมื่อนิสิตรวบรวมเก็บข้อมูลศึกษาชุมชนเรียบร้อยแล้ว ยังมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ได้ร่วมกับผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและแลกเปลี่ยนข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์

3. ขั้นตอนสุดท้ายคือการสรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการฯ ในรูปแบบรายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยสรุปบทเรียนเริ่มตั้งแต่วิธีมาในการจัดทำโครงการฯ การวางแผนการดำเนินงาน การศึกษาข้อมูลชุมชน ข้อมูลการบูรณาการเรียนการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมทั้งอาจารย์ นิสิต และชุมชน พร้อมทั้งนำเสนอผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นตลอดโครงการฯ จากการบริการวิชาการตามโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน

แนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน

จากรายละเอียดข้างต้น ก่อนที่โครงการฯ จะดำเนินงานจนถึงการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชน คณะทำงานได้นำข้อมูลจากการศึกษา ศักยภาพและข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนกู่กาสิงห์ และศึกษาความเป็นมาและเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงประเพณีการสงฆ์ เพื่อให้คณะทำงานและนิสิตเข้าใจถึงบริบทชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีการสงฆ์ พบว่าชุมชนมีศักยภาพทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ดังนี้

ด้านสังคม บ้านกู่กาสิงห์ถือเป็นชุมชนที่มีโครงสร้างความเป็นเครือญาติที่แน่นแฟ้น ไม่ค่อยมีปัญหาขัดแย้งรุนแรง เพราะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน จึงสามารถทำความเข้าใจกันได้ง่าย ทำให้เมื่อมีกิจกรรมงานบุญประเพณีหรืองานเพื่อส่วนรวมของคนในชุมชนก็สามารถช่วยงานกันสำเร็จด้วยดี

ส่วนศักยภาพด้านเศรษฐกิจของชุมชนกู่กาสิงห์นั้น อาชีพของชุมชนคือการทำนา ปลูกข้าวหอมมะลิที่ทุ่งกุลาร้องไห้ เดิมเมื่อเสร็จสิ้นฤดูกล ชาวบ้านไม่ได้ทำอาชีพเสริม หากแต่มีการปลูกผัก เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เพื่อเป็นอาหารเท่านั้น

รวมถึงมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อแลกเปลี่ยนกันระหว่างคนในหมู่บ้าน เช่น บ้านหลังใดไม่ได้ทำนา ก็จะเอาสิ่งของที่ตนเองมีมาแลกข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านบ้านกุกาสิงห์ยังมีการทอผ้าไหมไว้ใช้หรือเป็นของฝากให้กับญาติพี่น้องที่มาเยี่ยมเยือนในอดีต จวบจนปัจจุบันที่พัฒนาการทอผ้าไหมสำหรับขาย ซึ่งได้ราคาที่ดี โดยมีการทอเป็นลวดลายต่างๆ หรือทำตามความต้องการของลูกค้า จึงมีการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้าน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เสริมและสร้างชื่อเสียงให้ชุมชนจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนคือ ช่วงพ.ศ. 2553 บ้านกุกาสิงห์เริ่มมีรายได้จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมฐานการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ ฐานเรียนรู้ทางวัฒนธรรม คือ โบราณสถาน กุกาสิงห์ ภูโพนวิจ ภูโพนระฆัง ฐานพิพิธภัณฑมรดกภูมิปัญญา ฐานสวนเกษตรทฤษฎีใหม่ ฐานศูนย์ผ้าไหมกลุ่มแม่บ้านเกษตร ฐานวรรณกรรมชาวบ้าน ฐานการตัดลายกระดาษพื้นบ้าน โดยมีที่พักแบบโฮมสเตย์ไว้บริการนักท่องเที่ยว จึงถือได้ว่าการจัดการโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจถือเป็นศักยภาพหนึ่งของชุมชนกุกาสิงห์ที่ทำให้กุกาสิงห์ได้เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอก

ในการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์นั้น แม้ว่าการศึกษาชุมชนจะค้นพบด้านศักยภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนกุกาสิงห์ แต่พบว่ายังมีข้อจำกัดในประเด็นการจัดงานประเพณี โดยเป็นข้อค้นพบร่วมจากการศึกษาโครงการฯ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เรื่องการศึกษาความเป็นมาและเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงประเพณีการสงฆ์ ซึ่งพบว่าปัจจัยทางด้านการเมืองการปกครองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเพณีสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงไป จากการที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดงานประเพณีสงฆ์ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ทำให้ภาครัฐมีบทบาทเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมการจัดงานประเพณีสงฆ์ รวมถึงการนำประเพณีสงกรานต์เข้ามาจัดร่วมกับพิธีสงฆ์ในชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนรุ่นหลังเกิดความสับสนทั้ง 2 ประเพณีนี้ และมุ่งให้ความสำคัญกับประเพณีสงกรานต์ซึ่งมีความรื่นเริงและเป็นสากลมากกว่า โครงการการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชนกุกาสิงห์เพื่อนำมาสู่การพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน โดยจัดเป็นโครงการเสวนารดมความคิดเห็นการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์ ชุมชนกุกาสิงห์ ตำบลกุกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2557 ณ เทศบาลตำบล

กุกาสิงห์ เพื่อจัดเวทีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชนต่อการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์ โดยมีคณะทำงาน ผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชนกุกาสิงห์เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทั้งนี้ สาระสำคัญของประเด็นการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์ เน้นการแลกเปลี่ยนปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงของประเพณีสงฆ์ และแนวทางการพัฒนารูปแบบประเพณีสำคัญที่จะเริ่มดำเนินการในประเพณีสงฆ์ประจำปี 2558 ซึ่งตรงกับวันที่ 3 เมษายน 2558 ทั้งนี้ การจัดโครงการเสวนาดังกล่าว ผู้เข้าร่วมโครงการฯ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและสรุปเป็นข้อมูลการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน ซึ่งต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีสงฆ์ให้ชุมชนได้รับทราบ รวมทั้งการกำหนดขั้นตอนการจัดกิจกรรมให้มีแบบแผนชัดเจน เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของชุมชน ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจของคนในชุมชนที่มีต่อพิธีสงฆ์โดย

- ไม่นำประเพณีสงฆ์มาจัดในช่วงเวลาเดียวกันกับประเพณีสงกรานต์ เพื่อไม่ให้สมาชิกชุมชนสับสนและเข้าใจผิดว่าเป็นประเพณีเดียวกัน

- ประชาสัมพันธ์ประเพณีสงฆ์ให้สมาชิกในชุมชนกุกาสิงห์ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันจัดงาน และเพิ่มเนื้อหาการประชาสัมพันธ์ให้กล่าวถึงเรื่องความสำคัญของพิธีสงฆ์ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อคนในชุมชน

- การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชนโดยการทำให้ผู้เข้าร่วมประเพณีรับรู้ถึงความสำคัญของประเพณี อันมีความเชื่อว่าการสืบสานและปฏิบัติตามประเพณีสงฆ์ที่ถูกต้องจะทำให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข

2. การจัดกิจกรรมต้องมีความชัดเจน เช่น วันจัดกิจกรรม จะต้องจัดตามโบราณกาล คือ ในช่วงวันเพ็ญ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เท่านั้น ไม่ว่าในปีที่จัดงานนั้นจะตรงกับวันก่อนหรือหลังวันสงกรานต์ก็ตาม ทั้งนี้ครอบคลุมไปถึงตัวบุคคลที่เข้าร่วมในการจัดกิจกรรมต้องเป็นผู้ใดบ้าง ขั้นตอนและกิจกรรมในการจัดประเพณีสงฆ์ควรมีแบบแผนอย่างไรให้ชัดเจน เนื่องจากแต่เดิมนั้น เป็นเพียงการจัดจำเรื่องราวของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่เคยทำประเพณีกันมาเท่านั้น แต่ไม่ได้มีการบันทึกข้อมูลด้านตัวบุคคลผู้ร่วมจัดงานและพิธีกรรมไว้ รวมถึงการกำหนดกติกาการเข้าร่วมประเพณีเพื่อให้สมาชิกในชุมชนถือปฏิบัติในการเข้าร่วมประเพณีสงฆ์ ประกอบด้วย

- การกำหนดตัวบุคคลเพื่อเป็นกรรมการในการขับเคลื่อนการจัดงานประเพณีสงฆ์ให้เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งบุคคลที่เป็นกรรมการ ได้แก่ ผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านละ 15 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ กลุ่มแม่บ้าน ครูและนักเรียน สภาวัฒนธรรม และหน่วย

งานต่างๆ ในเทศบาล (ไม่ใช่ผู้จัดงานหลักแต่เป็นเครือข่ายการจัดการ เช่น การให้ความสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกและวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงาน)

● ขั้นตอนการจัดประเพณี วันที่ 3 เมษายน 2558 ระบุการเตรียมการ มีดังนี้

- ประชุมเตรียมจัดงาน (1 สัปดาห์ก่อนวันงาน)
- ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบโดยก่อนถึงกำหนดวันงาน ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศผ่านเสียงตามสายแจ้งสมาชิกในหมู่บ้าน

- ก่อนวันงาน 1 วัน ต้องเตรียมสถานที่ เตรียมอุปกรณ์ให้เรียบร้อย เช่น การเตรียมทราย สายสิญจน์ และผู้นำพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านบ้านกุ่มน้อย หมู่ที่ 3 จะเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

- ผู้นำพิธีกรรม ต้องหาบุคคลที่มีความพร้อม โดยให้กรรมการเป็นผู้พิจารณา

- การระดมทุน โดยในกลุ่มมีกลยุทธ์ในการหารายได้เพื่อนำมาเป็นกองทุนในการจัดการประเพณี โดยการหาดอกบัวเพื่อนำมาขายให้แก่สมาชิกในชุมชนที่มาร่วมงานได้สักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

● กิจกรรมพิธีสงฆ์ มีดังนี้

- ไหว้พระ ขอศีล
- พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
- กล่าวคำบูชาและขอขมาโบราณสถาน
- จุดบั้งไฟ
- พระสงฆ์นำขบวนสงฆ์
- สงฆ์กล่าวสังข์ ภูโพนวิจ ภูโพนระฆัง

● กติการ่วมกันในการอนุรักษ์ประเพณี เนื่องจากการจัดประเพณีที่ผ่านมา ผู้เข้าร่วมประเพณีบางส่วนประพฤติดนไม่เหมาะสมต่อโบราณสถาน เช่น การดื่มสุราและการปัสสาวะบริเวณโบราณสถาน การทิ้งขยะบริเวณโบราณสถาน เป็นต้น จึงมีการกำหนดกติการ่วมกันดังนี้

- งดการแต่งกายย้อนยุคในการร่วมประเพณีสงฆ์
- ผู้เข้าร่วมงานประเพณีต้องไม่ปฏิบัติตัวที่แสดงถึงการลบลู่ หรือการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมตามศีลธรรมอันดี
- ห้ามทิ้งขยะบริเวณ
- เคารพประเพณีวัฒนธรรมอันดีของชุมชน

3. การมีส่วนร่วม ควรมีกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดประเพณีสงฆ์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณี เช่น การประกวดวาดรูปประเพณีสงฆ์ ประกวดก่อกองทราย ประกวดเรื่องเล่าความศักดิ์สิทธิ์ของภูกาสิงห์ เป็นต้น (อำคา แสงงาม, 2558; น. 154-157) ทั้งนี้ การจัดประเพณีสงฆ์ในปีพ.ศ. 2558 ชุมชนยังไม่ได้

มีการจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชนในพิธีสงฆ์ตามที่ได้หารือไว้เนื่องจากในปีนั้น คนในชุมชนมีภารกิจและงานกิจกรรมอื่นๆ ที่เข้ามาจัดในพื้นที่ชุมชนภูกาสิงห์ค่อนข้างมาก

ผลการระดมความคิดเห็นของชุมชนสู่การปฏิบัติในวันจัดงานบุญสงฆ์

คณะทำงานได้ติดตามผลการดำเนินงานโครงการการพัฒนาแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน ชุมชนภูกาสิงห์ ตำบลภูกาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเข้าร่วมพิธีสงฆ์ประจำปีพ.ศ. 2558 ซึ่งในปีนั้นจัดแยกออกจากวันสงกรานต์ตามที่ได้หารือกัน เพื่อมิให้คนในชุมชนเกิดความสับสนระหว่างสองประเพณีนี้ ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีสงฆ์ให้ถูกต้องตามสมัยโบราณซึ่งจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 5 ของทุกปี ในปีนั้นจึงตรงกับวันที่ 3 เมษายน 2558 ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงระยะเวลาการสิ้นสุดโครงการฯ แล้ว คณะทำงานจึงทำได้เพียงเข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน ผลในเชิงปริมาณ จากการพูดคุยกับผู้นำชุมชน พบว่า คนในชุมชนมาร่วมงานพิธีสงฆ์จำนวนมากขึ้นจากเดิม แต่ก็ยังมีคนในชุมชนบางส่วนที่ไม่ได้รับทราบการแจ้งข่าวผ่านเสียงตามสาย นอกจากนี้ สาระในการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกชุมชนได้รับทราบจะแจ้งถึงเฉพาะการเชิญชวนเข้าร่วมพิธีสงฆ์ ความสำคัญของประเพณี การนัดหมายวันและเวลาเท่านั้น และไม่ได้มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนแต่งกายย้อนยุค ทำให้ชาวบ้านที่มาร่วมงานยังคงแต่งตัวตามปกติ ไม่ใช่เป็นการแต่งกายแบบย้อนยุคตามที่ได้ระดมความคิดเห็นกันไว้แต่อย่างใด

ผลทางด้านการดำเนินงานพิธีกรรม พบว่า ก่อนเริ่มงานพิธีสงฆ์ คนในชุมชนมีการเตรียมสถานที่สำหรับพิธีกรรม เช่น สถานที่นั่งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ อาสนสงฆ์ โต๊ะหมู่บูชา เครื่องเสียง ดอกไม้ รูปเทียน เตรียมดินก่อกองทรายและบันเป็นรูปเต่า รูปพระเขี้ยวบริเวณภู ซึ่งเชื่อว่าเป็นสัตว์สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นสัตว์คู่บุญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ส่วนในตอนเช้า ชุมชนภูกาสิงห์มีพิธีเลี้ยงบวงสรวงเจ้าพ่อ เพื่อเป็นการสักการะเจ้าพ่อประจำโบราณสถานภูกาสิงห์ คือ เจ้าพ่อช่อฟ้าหน่อคำ เจ้าพ่อภูโพนวิจ คือ เจ้าพ่อแสนคำ และเจ้าพ่อภูโพนระฆัง คือ ตาผ้าขาว โดยการบวงสรวงจัดขึ้นที่บริเวณวัดบูรพา ภูน้อยหรือบริเวณภูกาสิงห์ และมีนางเทียมมาเข้าทรงเพื่อทำนายความอยู่ดีมีสุขตามความเชื่อของคนในชุมชน มีการจุดบั้งไฟเพื่อเสี่ยงทายฝนฟ้าว่าจะตกตามฤดูกาลหรือไม่ ผลปรากฏว่าบั้งไฟทะยานขึ้นสูง แปลความได้ว่า ฝนฟ้าจะตกตามฤดูกาล คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข

รูปที่ 1 การตั้งโต๊ะบวงสรวง เพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำโบราณสถาน

รูปที่ 2 ชาวบ้านร่วมถวายดอกไม้ธูปเทียนในพิธีบวงสรวง

รูปที่ 3 การเข้าทรง พิธีกรรมความเชื่อ
ของคนในชุมชนกู่กาสิงห์ในระหว่างพิธี
บวงสรวงเพื่อทำนายความเป็นอยู่ของ
คนในชุมชน

หลังจากพิธีบวงสรวงแล้วเสร็จในช่วงเช้า พิธีสงฆ์ในปีนี้ (3 เมษายน 2558) เริ่มเมื่อเวลา 16.00 น. เมื่อชาวบ้านและพระสงฆ์พร้อมแล้ว จึงเริ่มพิธีสงฆ์โดยการไหว้พระขอศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ต่อมาผู้นำพิธีกรรมนำคำกล่าวสักการะโบราณสถาน และชาวบ้านนำน้ำอบน้ำหอมมาสรองน้ำพระสงฆ์ จากนั้น

พระสงฆ์นำแถวชาวบ้านมาสรองน้ำตามส่วนต่างๆ ของโบราณสถาน โดยเดินเรียงเป็นแถววนรอบกู่ตามเข็มนาฬิกา ทั้งกู่กาสิงห์ กู่โพนวิจ และกู่โพนระฆัง พร้อมทั้งจุดบั้งไฟถวายกู่ ทั้งนี้ พิธีสงฆ์เป็นไปตามขั้นตอนที่คนในชุมชนได้หารือกันในเวทีเสวนาระดมความคิดเห็นการพัฒนาารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชน

รูปที่ 4 ชาวบ้านเริ่มพิธีสงฆ์ โดยการไหว้
พระขอศีล

รูปที่ 5 ชาวบ้านสรงน้ำพระสงฆ์

รูปที่ 6 ชาวบ้านนำน้ำมารดที่รูปปั้นเต่าและจระเข้

รูปที่ 7 ชาวบ้านสร้งน้ำ ณ โบราณสถานกุฎกาสิงห์

ผลลัพธ์การจัดโครงการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชน

โครงการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชนบรรลุเป้าหมายในการจัดโครงการฯ ได้โดยการบูรณาการการเรียนการสอนในรายวิชาการพัฒนาชุมชน ภายใต้โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน และการร่วมมือกันของอาจารย์ นิสิต และชุมชนกุฎกาสิงห์ในการลงพื้นที่ รวมทั้งสิ่งสำคัญคือ คนในชุมชนกุฎกาสิงห์ส่วนหนึ่งเห็นความสำคัญของปัญหาและให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการประสานงานกับบุคคลต่างๆ ในชุมชน จึงสามารถเก็บข้อมูลความรู้ ความเป็นมาและความสำคัญเกี่ยวกับประเพณีการสงฆ์ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีสงฆ์ในปัจจุบัน จึงสามารถนำมาเป็นแนวทางและจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชนขึ้น ทั้งนี้ในการดำเนินโครงการฯ ดังกล่าว นิสิตยังได้รับความรู้ ประสบการณ์ในการลงพื้นที่ภาคสนาม รวมทั้งฝึกทักษะในการทำงานพัฒนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมให้คนในชุมชนรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของประเพณีท้องถิ่น ทั้งนี้ ข้อเสนอสรุปจากการเข้าร่วมพิธีสงฆ์ประจำปีพ.ศ. 2558 โดยใช้กระบวนการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมพบว่า

1. การจัดงานยังมีอุปสรรคในเรื่องการประชาสัมพันธ์งานให้คนในชุมชนกุฎกาสิงห์ทั้ง 5 หมู่บ้านได้รับทราบ แม้ว่าการบริการวิชาการโครงการฯ ในขั้นตอนการวางแผนโครงการฯ ได้ประชุมและประสานงานกับผู้นำชุมชนทุกชุมชน ให้แจ้งสมาชิกชุมชน แต่พบว่าคนในชุมชนบางหมู่บ้านยังไม่ทราบเรื่องการจัดงานพิธีสงฆ์ ในวันที่ 3 เมษายน 2558 และยังมีบางส่วนที่เข้าใจว่าจัดรวมกับประเพณีสงกรานต์เช่นเดิม ดังนั้นการจัดโครงการฯ ในครั้งนี้จึงนับว่ายังขาดการสำรวจและวางแผนช่องทางการสื่อสารอื่นๆ ที่สามารถแจ้งข่าวสารและทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ

2. งานกิจกรรมและงานประเพณีของชุมชนกุฎกาสิงห์ในช่วงก่อนวันจัดงานพิธีสงฆ์มีค่อนข้างมาก ทำให้ชาวบ้านบางส่วนติดภารกิจไม่สามารถมาร่วมงานได้

3. การจัดงานประเพณีสงฆ์ในปีพ.ศ. 2558 นี้ ชุมชนกุฎกาสิงห์เป็นผู้จัดงานประเพณีเอง ซึ่งถือว่าการจัดโครงการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชนบรรลุเป้าหมายที่มุ่งหวังให้ชุมชนได้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพิธีสงฆ์ในฐานะเป็นเจ้าของประเพณีดังกล่าว ซึ่งการบริการวิชาการในครั้งนี้ ทำให้คนในชุมชนมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น จากเดิมที่มีเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้ทำงานหลัก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน จากการลงพื้นที่ฝึกงานพัฒนาชุมชนของนายหนนทชัย นามศิริ นิสิตสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน ได้จัดเวทีระดมความคิดเห็นเยาวชนในการจัดงานประเพณี

สงฆ์ ซึ่งผลการจัดโครงการฯ พบว่า เยาวชนในชุมชนกุฎกาสิงห์ในโรงเรียนกุฎกาสิงห์ประชาสรรค์ จำนวน 25 คน ที่เข้าร่วมโครงการฯ สามารถอธิบายวัตถุประสงค์ของการจัดประเพณีได้ จากเดิมที่ไม่รู้จักหรือเข้าใจเพียงว่าเป็นประเพณีเดียวกับวันสงกรานต์ อย่างไรก็ตาม หากเป็นกิจกรรมที่ชุมชนจัดเพื่อให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมกิจกรรมพิธีสงฆ์ในปีพ.ศ. 2558 นั้น ยังไม่มีตามที่ได้หารือในโครงการฯ เนื่องจากเหตุผลในข้อ 2

ทั้งนี้ หากจะกล่าวถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีสงฆ์อย่างยั่งยืน สิ่งสำคัญอยู่ที่ความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะร่วมสานต่อการจัดการประเพณี ซึ่งในชุมชนกุฎกาสิงห์ กลุ่มผู้นำชุมชนนั้นมีความท้อแท้ยิ่งในการเป็นผู้นำการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีของชุมชน และกลุ่มผู้นำชุมชนกุฎกาสิงห์เองล้วนเห็นความสำคัญที่จะอนุรักษ์พิธีสงฆ์ไว้ รวมทั้งแนวทางอีกประการหนึ่งที่สามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ยั่งยืน คือ การจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมผ่านกระบวนการเรียนการสอนหรือการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากเวลาว่าง เพื่อให้เด็กได้ซึมซับและเห็นความสำคัญของประเพณีสงฆ์ซึ่งเป็นท้องถิ่นของตนเอง

ผลสัมฤทธิ์การพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์สู่บทเรียนรู้ในงานพัฒนาการศึกษา

การบูรณาการเรียนการสอนในรายวิชาสาขาการพัฒนาชุมชน นิสิตจำนวน 205 คน ได้ศึกษาแสวงหาคำตอบในงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคสนามจริง และเกิดทักษะในการเก็บข้อมูลชุมชน ผนวกกับการดำเนินงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โครงการฯ จึงสามารถศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนกุฎกาสิงห์ และศึกษาความเป็นมาและเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงประเพณีสงฆ์ จนนำมาสู่การจัดโครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนขึ้น การทำงานแบบมีส่วนร่วมผนวกกับการใช้องค์ความรู้ในงานพัฒนาชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการจัดการตนเองของคนในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรมประเพณีสงฆ์เป็นประเพณีท้องถิ่นซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของ การสร้างความเข้าใจและเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชนให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนปัญหา มุมมองความต้องการของชุมชน และแนวทางการพัฒนาพิธีสงฆ์ให้ถูกต้องตามโบราณสมัย การนำการเรียนการสอนไปยึดโยงกับวิถีชุมชนทำให้การเรียนการสอนในสาขาพัฒนาชุมชนได้เปิดประสบการณ์ใหม่ให้นิสิตแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง อาจารย์ผู้สอนนำโครงการการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ของนิสิต

นิสิตลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชนกุ๊กกาสิงห์ พร้อมทั้งฝึกทักษะการใช้เครื่องมือในงานพัฒนาชุมชนเพื่อฝึกฝนการเป็นนักพัฒนาที่ดี นอกจากนี้ ผลของโครงการพัฒนารูปแบบพิธีสงฆ์โดยชุมชนยังสามารถต่อยอดการบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ ของหลักสูตรการพัฒนาชุมชนอันเป็นกรณีศึกษาที่เป็นประโยชน์ แสดงถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเข้ามาสืบบทบาทในการจัดการประเพณีท้องถิ่นในฐานะที่เป็นเจ้าของประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นการต่อยอดงานพัฒนาชุมชนที่เน้นสิ่งสำคัญในแนวทางการพัฒนา คือ “ชุมชนเป็นศูนย์กลาง”

หนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน คุณค่าในงานบริการวิชาการสู่ชุมชน
โครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชน เป็นโครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนที่มุ่งเน้นการบริการวิชาการให้ดำเนินการสร้างคุณประโยชน์สู่ชุมชน บนฐานการทำงานอย่างมีส่วนร่วมระหว่างสถาบันการศึกษาและชุมชน การดำเนินการในพื้นที่ชุมชนกุ๊กกาสิงห์ เป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนกระบวนการดำเนินงานตามเป้าประสงค์ของโครงการฯ และสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ว่า “นิสิตกับการช่วยเหลือสังคมและชุมชน” จากการบูรณาการการเรียนการสอนในสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน นิสิตได้ใช้ความรู้ความสามารถและทักษะในงานพัฒนาชุมชนเข้าไปบริการวิชาการเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของประเพณีร่วมกันของคนในชุมชน ทั้งยังสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาสารคามทั้งในเรื่องจัดการศึกษาและวิชาชีพชั้นสูงโดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการศึกษา การผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพตามมาตรฐานและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การให้บริการวิชาการแก่ชุมชนและสังคม เพื่อให้ชุมชนและสังคมสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ปกป้อง เผยแพร่ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน ประเพณีสงฆ์เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา ที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจ การดำเนินงานตามโครงการฯ ทำให้สมาชิกในชุมชนกุ๊กกาสิงห์เกิดความรู้สึกที่ได้เป็นส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีท้องถิ่นของคนในชุมชน เกิดความสามัคคีอันดีและความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน รวมทั้งยังเป็นการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนมุมมอง และแนวทางในการฟื้นฟูพัฒนาประเพณีให้สืบทอดสู่รุ่นลูกหลานในอนาคต

สรุปและข้อเสนอแนะ

ประเพณี “สงฆ์” ในชุมชนบ้านกุ๊กกาสิงห์ ตำบลกุ๊กกาสิงห์ อำเภอกะชังวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด คือตัวอย่างวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างหนึ่งของชาวอีสาน เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่ชุมชนบ้านกุ๊กกาสิงห์ได้ยึดถือและปฏิบัติสืบมา แม้ในระยะเวลาหนึ่ง มีการรับเอาประเพณีสงกรานต์เข้ามาในชุมชน และได้กำหนดวันจัดงานประเพณีสงฆ์และสงกรานต์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน อันเนื่องมาจากช่วงเวลาการจัดงานและรูปแบบประเพณีที่ใกล้เคียงกัน ประเพณีสงฆ์จึงปรับเปลี่ยนเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงมากกว่าเป็นงานที่เน้นด้านพิธีกรรม ทำให้ประเพณีสงฆ์ถูกกลืนหายไป และผนวกรวมกับประเพณีสงกรานต์ ชาวชุมชนกุ๊กกาสิงห์เกิดความสับสนคิดว่าประเพณีสงฆ์และประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีเดียวกัน จากปัญหาดังกล่าวผู้นำชุมชนกุ๊กกาสิงห์จึงเห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่นของชุมชนที่ต้องนำกลับมาฟื้นฟูและอนุรักษ์ โดยมีแนวคิดว่า การสืบสานประเพณีท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีด้วยตนเอง ดังนั้นการกำหนดจัดโครงการพัฒนารูปแบบการจัดพิธีสงฆ์โดยชุมชนจึงเกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนได้จัดการดูแลและฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นด้วยตนเอง รวมทั้งนิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน ได้มีประสบการณ์แสวงหาความรู้แห่งรากเหง้าทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงประเพณี “การสงฆ์” รวมทั้งเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการบูรณาการการเรียนการสอนร่วมกับชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งเน้นบทบาทการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การดำเนินงานหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชนสู่การพัฒนาชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างอาจารย์ นิสิต และชุมชนกุ๊กกาสิงห์ ในกระบวนการทำงานทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การวางแผนก่อนการปฏิบัติงานร่วมกับสมาชิกในชุมชน การปฏิบัติตามแผนงาน การจัดกิจกรรมเพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการฯ สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนกุ๊กกาสิงห์ รวมทั้งมีการบูรณาการรายวิชาที่เกี่ยวข้องและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ นิสิตมีประสบการณ์ในพื้นที่ภาคสนามและตระหนักถึงการดำเนินงานของงานพัฒนาชุมชนที่ต้องเน้นการเข้ามามีส่วนร่วมกับคนในชุมชน ทั้งนี้ การดำเนินโครงการฯ เกิดขึ้นได้จากการให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของคนในชุมชน ตั้งแต่ความร่วมมือในการลงพื้นที่ภาคสนาม จนถึงการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทำให้คณะทำงานได้รวบรวมข้อมูลการศึกษาศักยภาพและข้อ

จำกัดด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของชุมชนกู่กาสิงห์ ข้อมูลความเป็นมาและเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงประเพณีการสรงกู่ จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกชุมชนกู่กาสิงห์เพื่อนำมาสู่การพัฒนาแบบการจัดพิธีสรงกู่โดยชุมชน โดยจัดเป็นโครงการเสวนาระดมความคิดเห็นในการพัฒนาแบบการจัดพิธีสรงกู่ชุมชนกู่กาสิงห์ เพื่อจัดเวทีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชนต่อการพัฒนาแบบการจัดพิธีสรงกู่ โดยมีคณะทำงานผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชนกู่กาสิงห์เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทั้งนี้สาระสำคัญของประเด็นการพัฒนาแบบพิธีสรงกู่เห็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีสรงกู่ให้ชุมชนได้รับทราบ รวมทั้งการกำหนดขั้นตอนการจัดกิจกรรมให้มีแบบแผน อันได้แก่การจัดการในการดำเนินงานต้องมีความชัดเจน ทั้งนี้รวมไปถึงบุคคลที่เข้าร่วมในการจัดกิจกรรม ขั้นตอน และกิจกรรมในการจัดประเพณีสรงกู่ การกำหนดกติกาเพื่อให้สมาชิกในชุมชนถือปฏิบัติในการเข้าร่วมพิธีสรงกู่ รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มเยาวชน เพื่อให้คนรุ่นหลังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดประเพณี เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเพณีสรงกู่ต่อไป

ด้วยเหตุนี้ จึงมีข้อเสนอแนะในงานอนุรักษ์และสืบสานพิธีสรงกู่ต่อไปว่า การพัฒนาแบบพิธีสรงกู่ นั้น แม้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีท้องถิ่น

ของตนมากขึ้น แต่ยังเป็นเพียงเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนเท่านั้นที่เห็นความสำคัญและต้องการสืบสานพิธีสรงกู่ โครงการบริการวิชาการจึงเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะการให้ความสำคัญควบคู่กันคือการส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีสรงกู่โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนรุ่นหลังของชุมชนกู่กาสิงห์ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ยังมีความรู้ความเข้าใจในประเพณีสรงกู่ไม่มากนัก และเยาวชนบางกลุ่มยังไม่สามารถจำแนกความสำคัญของประเพณีสรงกู่ได้ว่ามีคุณค่ากับท้องถิ่นของตนอย่างไร จุดมุ่งหมายของประเพณีมีความสำคัญต่างจากประเพณีสังกรานได้อย่างไร เนื่องจากที่ผ่านมา มีเพียงเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มมัคคุเทศก์น้อย ซึ่งทำหน้าที่นำเที่ยวโบราณสถานในชุมชนเท่านั้น ที่จะมีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวโบราณสถานกู่กาสิงห์ กู่โพนวิญ และกู่โพนระฆัง หากแต่เด็กและเยาวชนกลุ่มอื่นๆ ไม่มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นอย่างถ้วนทั่ว ทั้งนี้ การสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนกู่กาสิงห์อาจทำได้โดยจัดกิจกรรมผ่านกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสค้นคว้าหาข้อมูลและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาแบบการจัดกิจกรรมในงานประเพณีสรงกู่ โดยเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของเด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมการประกวดแข่งขันที่เกี่ยวข้องกับประเพณีสรงกู่ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. 2553. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. บพิธการพิมพ์; กรุงเทพฯ. 680 หน้า.
- ชอบ เข้มกลัด และโกวิทย์ พวงงาม. 2547. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์. สำนักพิมพ์เสมธรรม; กรุงเทพฯ. 162 หน้า.
- นนท์ส คุวัณณู เทียงกมล. 2551. การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; กรุงเทพฯ. 359 หน้า.
- นนทชัย นามศิริ. 2557. การให้คุณค่าและความหมายของชุมชนที่มีต่อประเพณีท้องถิ่น กรณีศึกษา : ประเพณีสรงกู่ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. พัฒนานิพนธ์รายวิชาการฝึกงานพัฒนาชุมชน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สนธยา พลศรี. 2550. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. โอ. เอส. พรินติ้ง เฮาส์; กรุงเทพฯ. 376 หน้า.
- อำคา แสงงาม. 2558. กู่กาสิงห์การท่องเที่ยวบนฐานวิถีชุมชน. ประสานการพิมพ์; กทม. 246 หน้า.